

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 10 Sayı: 51 Volume: 10 Issue: 51
Ağustos 2017 August 2017
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1809>

SERAMİK SANAT EĞİTİMİNİN TIP ÖĞRENCİSİNE KATKILARI THE CONTRIBUTIONS OF CERAMIC ART EDUCATION TO THE MEDICAL STUDENTS

SevtaP KANAT*
Hikmet Serdar MUTLU**

Öz

Bu çalışmada, İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dönem II öğrencilerine verilen 'Tıpta Seramikle Üçboyutlu Düşleme' dersinde *Zihinsel Boyutları ve Davranışsal Boyutlarına* katkıları incelenmiştir. Eğitim süresi 12 hafta olan bu derse, 80 kişi kayıt yaptırmış ve devamlı öğrencilerden gönüllü olarak 18 ve 25 yaş ortalamasına sahip 23 kadın ve 22 erkek toplam 45 katılımcı seçilmiştir.

Araştırmada, ayrıntılı ve derinlemesine veri toplama, katılımcıların zihinsel ve davranışsal yaratıcılık özelliklerini doğrudan öğrenme, mevcut durumlarını anlama ve açıklama amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılara, bu dersle ilgili kendilerinde gözlemledikleri zihinsel ve davranışsal boyutta yaratıcılıklarına ilişkin açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Öğrencilerin bu sorulara verdikleri cevaplar niteliksel olarak incelenmiş ve içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tıp, Yaratıcılık, Sanat, Sanat Eğitimi ve Seramik.

Abstract

The purpose of this study is to examine the impact of the course "Three-dimensional Imagining through Ceramics in Medicine" on the students of the Faculty of Medicine Term II, Inonu University, in terms of contributions on Mental and Behaviour dimensions. A total of 80 people were enrolled the course "Three-dimensional Imagining through Ceramics in Medicine" which took 12 weeks. This study was carried out with 45 volunteer medical students, 23 (51.11%) female and 22 (48.89%) male.

In there search, qualitative researchs method was used like collecting detailed and in-depth data, directly learning the mental and behavioral creativity characteristics of the participants, and understanding and explaining current situations. Participants were asked open-ended questions about their creativity in the mental and behavioral processes they observed in this course. The answers of the students to these questions were analyzed qualitatively and analyzed by the content analysis method.

Keywords: Medical student, Creativity, Art, Art Education, and Ceramic.

1. Giriş

Çağdaş eğitim sistemlerinin hızla gelişim ve değişim gösterdiği 21. Yüzyıl eğitim programları düzenlenirken; araştırabilen, sorgulayabilen, analiz yapabilen, karşılaştığı sorunları çözebilen, yaratıcı ve eleştirel düşünceye sahip bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu özelliklerle donatılmış bireylerin eğitim programlarında bilim, teknoloji ve sanat üçlüsünün ortaklaşa yürütüldüğü dersler ön plana çıkarılmıştır (Yolcu, 2015: 94). Bireyin eğitiminde fen bilimlerinin yanı sıra sosyalleşmesini sağlayan sanat eğitimine de ihtiyaç duyulduğu alan uzmanları tarafından belirtilmektedir.

Güzel sanatlara ilişkin etkinlikler bütünü olan sanat eğitimi, bireyi kendi yaşantısı yoluyla, fiziksel, ruhsal, kültürel ve düşünsel açılarından var olmasını hedeflemektedir (Erbay, 1997; Türkdoğan, 1981). Sanat eğitimi, bireyin gözlem yapma ve pratik düşünmesini, özgün buluş ve zevk eğitimini, estetik duyarlılık ve estetik düşünebilme bilinci kazanmasını sağlar (Artut, 2009; Ayaydın ve arkadaşları, 2009; Gençaydın, 1990; Uçan, 1996). Ayrıca sanat eğitimi, bireyin *yaratıcılık yeteneklerini, hoşgörülü ve dinamik bir kişiliğe* sahip olabilmesi için duygu ve düşünceleri arasındaki iç içe geçmiş bağlantıyı da kurmaktadır (Isenberg ve Jalongo, 1993; İlhan, 1994; San, 1995; Üstündağ, 1996). Bu bağlantının bireyin öğrenme ve gelişim sürecinde aktif bir rol oynadığı ileri sürülmektedir (Yolcu 2004: 91). Sanat eğitimi çocuğun çevresini daha iyi algılayıp değerlendirmesini sağlar. Yalnızca bakmayı değil görmeyi, duymayı işitmeyi öğretmek yaratıcılık için ilk aşamayı sağlar (Ersoy, 1993: 274). Sanat eğitimi insanı özgürleştiren, kendini ve dış dünyayı tanıtır, yaratıcılığı geliştiren bir eğitim biçimidir. Sanat eğitimi, kişiyi yaratıcı faaliyetlere yönelmesi, estetik beğeni kazandırması ve hobiler oluşturması ile insanları ruhsal çöküntüden kurtarabileceği bilinmektedir. Altyapısı hazırlanarak verilebilecek bir sanat eğitimi diğer derslerdeki başarıyı da artırabilir (Karayağmurlar, 1991: 368).

Sanat eğitimi ile yaratıcılık bir bütünün iki parçası gibidir. Yaratıcılığın çok farklı tanımları yapılsa da genellikle, yeni fikirler bulmak ya da var olan fikirlere yeni katkılar sağlamak için bir düşünme süreci olarak kabul edilmiştir (Ayaydın ve arkadaşları, 2009; Buyurgan ve Buyurgan, 2012; Fisk, 2011; Kırıçoğlu

* Yrd. Doç. Dr. İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Tasarım Bölümü

** Yrd. Doç. İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Seramik Bölümü

2005). Her alanda farklı biçimlerde karşımıza çıkan yaratıcılık ve yaratıcı düşünce, tıp eğitimi tarihinde de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Tıp eğitiminde kullanılan tıbbi illüstrasyonlar; cerrahi teknikleri öğrenme, bitkilerin ilaç yapımında kullanımı, doğru anatomi bilgisi ve halkın sağlık konusunda eğitiminin sağlanması amacıyla hizmet etmiştir. Bu sayede karmaşık olan tıp bilgilerinin görsel olarak basitleştirilmesi daha kolay anlaşılır hale getirilmesi sağlanmıştır(Akar,2015: 368).

Günümüz Tıp Eğitimi ders programlarında sanat eğitimi, hekim adaylarına yaratıcı düşünce ve olaylara daha geniş açıyla bakma özelliği kazandırması amacıyla yer verilmektedir. Sanat eğitimi içerisinde özel bir öneme sahip olan seramik eğitimi hem yüzeysel hem de üç boyutlu olarak düşünceleri ifade edebilme özelliği ile güçlü görsel bir anlatım dili sergilemektedir. Hekim adaylarına verilen bu derslerde, kilin kolay ve sonsuz plastiklik şekillendirme özelliğinden yararlanılması ile psiko-motor becerilerinin gelişimine katkıları araştırılmıştır. Tıp alanı dışında öğrencilerin farklı ve özgür düşünme, atölye ortamındaki makine, araç-gereçleri tanıma ve iki eli ile diğer organlarını koordineli olarak kullanma becerisi kazanma, deneme-yanılma, sorgulayıcı, karar verme, yaratıcılık, sorumluluk ve paylaşım bilincini de geliştirdikleri gözlenmiştir.

Bu çalışmada, tıp fakültesi öğrencilerine buldukları hırslı akademik ortamın dışında sanat eğitimi aracılığıyla özgür düşünme, karar verebilme ve yaratıcılık becerilerinin ve davranışsal alanlarının geliştirebilmelerine katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Böylelikle, tıp öğrencilerinin kendi arkadaş çevresinde, hasta ve diğer insanlarla güçlü bir iletişim kurmaları, farklı ortamlara uyum sağlamaları, zihinsel ve davranışsal boyutta yaratıcılıklarına ve mesleki alanlarına katkı durumları incelenmiştir.

2.Yöntem

2.1. Çalışma Grubu

Araştırma, İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi 2016-2017 Güz Yarıyılı Dönem II öğrencileri ile yürütülmüştür. Çalışmada, nitel araştırma örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yönteminin maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi seçilmiştir. Bu yöntemde amaç, görece olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2005:366).

Bu çalışmada, İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dönem II öğrencilerinin ilk kez aldıkları 'Tıpta Seramik Eğitimi' seçmeli dersinde zihinsel ve davranışsal alanlarına katkıları incelenmiştir. Dersler, aynı üniversitede Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Seramik Bölümü ve Grafik Bölümü öğretim üyelerinin yürütücülüğünde, Geleneksel El Sanatları Uygulama ve Araştırma Merkezi Seramik Atölyesinde yapılmıştır. Derse 80 kişi kayıt yaptırmış ve devamlı öğrencilerden gönüllü olarak 23 kadın ve 22 erkek toplam 45 katılımcı seçilmiştir. Bunlardan 20 kadın kendi isteği ile 3 kadın istek dışı ve 21 erkek kendi isteği ile 1 erkek istek dışı bu dersi seçmiştir. Katılımcılarından sanatın müzik, resim ve grafik dallarıyla ilgilenenlerin sayısı 19 kadın ve 10 erkek, ailelerinde en çok müzik ve resim dallarında ilgilenenlerin sayısı 10 kadın ve 7 erkek olarak belirlenmiştir. Katılımcılar 18 ve 25 yaş ortalamasına sahip olup, katılımcılar belirlenirken ülkemizin; Ankara, İstanbul, Eskişehir, Malatya, Adıyaman, Hatay gibi farklı şehirlerinden ve Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, İran, Suriye ve Azerbaycan gibi farklı ülkelerden gelen öğrenciler göz önünde bulundurulmuştur. Böyle bir seçimin amacı farklı kültür, eğitim ve sanat anlayışlarında olan katılımcıları bu derste bir araya getirerek; fikir alış verişinde bulunmalarını, yaratıcılık, hayal kurma ve gerçekleştirme eylemlerini koordine etmelerini, iletişim kurma, paylaşım, psiko-motor yeteneklerini geliştirmek ve hırslı akademik ortamdaki stresleriyle başa çıkma yollarından biri olan sanata yönelmelerini sağlamaktır.

On iki hafta süren *Tıpta Seramik Eğitimi* dersi sürecinde öğrencilere seramikle ilgili teorik ve uygulamalı bilgiler verilmiştir. Ayrıca atölye koşullarında güvenli iş ortamının sağlanması için öğretici eşliğinde makine ve diğer donanımların kullanılması gösterilmiştir. Öğrencilere ilk haftalar, seramikte kullanılan biçimlendirme yöntemleri öğretilmiştir. İlerleyen haftalarda ise öğrencilerin hayal gücü ve yaratıcılıklarını ortaya çıkaracak iki süreç ve üç süreçli düşündüklerini kâğıt yüzeyine desen ve çizim teknikleri ile renkli olarak nasıl aktarabilecekleri öğretilmiştir. Bu özgün tasarımlar, öğrenciler tarafından istedikleri ölçüde üç süreçli olarak seramik kilinden yapılmış ve denetimli olarak kurutulmuştur. Rötüslanan ürünler, ilk olarak 980 °C 'ta ve daha sonra renkli sırlarla sırlanıp 1060 °C 'ta pişirilmiştir. Fırından çıkan ürünler öğretici eşliğinde öğrencilerle birlikte değerlendirilmiş ve sergilenmeleri sağlanmıştır.

Katılımcılar	Kadın	Erkek
Cinsiyet	23 (%51.11)	22 (%48.89)
Bu dersi kendi isteğinizle mi seçtiniz?	Evet(20) Hayır (3)	Evet 21 Hayır 1
Bu yıla kadar sanatın herhangi bir dalı ile ilgilendiniz mi?	Evet 19 (Resim Müzik, Şiir, Öykü vb alanlar) Hayır 4	Evet 10 (müzik, resim, grafik) Hayır 12
Ailenizde sanatın bir dalı ile ilgilenen var mı?	Evet 10 (dans, resim, şiir, müzik, fotoğraf, çoğunluk müzik) Hayır 13	Evet 7 (resim müzik, grafik) Çoğunluk resim müzik Hayır 15

2.2.Verilerin Toplanması

Araştırmada, 12 hafta süre ile tıp öğrencilerine sanat eğitimi dersi verilmiştir. Veri toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi toplama formu uygulanmıştır. Kişisel bilgi formunun birinci bölümünde katılımcılara ait sosyo-demografik değişkenler, ikinci bölümde ise, Seramikte üç süreçli düşünme dersinin yaratıcılık sürecinde hayatlarına ne gibi etkileri olduğu veya olabileceğine dair açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Öğrencilerin formu doldurma süreleri ortalama 10-15 dakika sürmüştür ve cevaplar yazılı olarak alınmıştır.

2.3.Verilerin Analizi

Öğrencilerin açık uçlu sorulara verdiği cevaplar incelenmiş ve eksik doldurulan formlar elenmiştir. Sorular nitel olarak değerlendirilmiş ve içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenen bir teknik olarak tanımlanmıştır (Büyüköztürk ve ark, 2011: 269). Bu çalışmada benzer veriler ortak temalar elde etmek için incelenmiş ve kodlama ve kategorilere ayrılmıştır. Bu kategori oluşturma çalışması sırasında İnönü Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalından bir öğretim üyesi ve Güzel Sanatlar Fakültesinden iki öğretim üyesi hazır bulunmuştur. Kodlama yapılırken öğrencilerin özgün ifadeleri alınmış ve bunlar ortak temalar haline getirilmiştir. Çalışmanın güvenilirliği tüm verilerin kodlamaları üzerinden yapılmıştır. Elde edilen frekanslar, öğrencilerin sorulan soruda neyi kaç defa sıklıkla ifade ettiklerini göstermektedir.

Öğrencilerin yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulara verdikleri cevapların bazıları doğrudan alıntı olarak kullanılmıştır. Öğrencilere ait bilgiler öğrenci numarası ile verilmiştir. "Öğrenci- 2" için Ö-2" şeklinde ifade edilmiştir.

3. Bulgular

"Tıpta Seramik Eğitimi" dersine katılan tıp fakültesi öğrencilerinin yaratıcılık durumları incelenmiştir. Ayrıca çalışma konusu olan yaratıcılığın öğrencilerde zihinsel ve davranışsal boyutlardaki düşünceleri ortak temalar altında birleştirilmiş yüzde ve frekans değerleri Tablo-2' de verilmiştir.

Tablo 2. Sanat eğitiminin yaratıcılığa etkisi

Yaratıcılık Boyutu	frekans	yüzde
Zihinsel Boyut	27	%54
Yaratıcı düşünme	10	%20
Soyut düşünme	3	%6
Üç boyutlu düşünme	3	%6
Karar verme becerisi	1	%2
Hayal gücünü geliştirme	10	%20
Davranışsal Boyut	23	%46
Olaylara farklı bakış açısı kazanma	10	%20
Sorun çözme	1	%2
Rahatlama	2	%4
Sabırlı davranma	1	%2
El becerisi kazanma	5	%10
Zihinsel ve bedensel koordinasyon	4	%8

Tablo-2' de görüldüğü üzere "Tıpta Seramik Eğitimi" dersinin tıp fakültesi öğrencilerinin yaratıcılığına etkisi zihinsel ve davranışsal boyutta olmak üzere iki ana başlıkta ve on bir alt kategoride toplanmıştır. Nitel Ankete katılan öğrencilerin %54'ü bu dersin yaratıcılığın zihinsel sürecine, %46'sı da yaratıcılığın davranışsal alt sürecinde etkili olduğunu belirtmiştir.

Çalışma anketine katılan öğrencilerin %20 (f: 10) oranında aldıkları bu dersin *yaratıcı düşüncelerini* geliştirdiğini ifade etmişlerdir. Öğrenciler bu kategoride şu örnek ifadeleri kullanmışlardır: “Çalışmaya başlamadan önce taslak bir çizim yapıyoruz ve daha sonra çalışmaya geçiyoruz. Fakat çalışma yaparken taslağımıza bağlı kalmadan özgürce şekillendirerek daha özgün ürünler yapıyoruz. Bu bir yaratıcılık” (Ö-28), “Bu dersin yaratıcı olma becerimizi olumlu yönde etkilediğini, ezber sistemimiz dışında yeni bakış açısı yarattığını ve bize üretkenlik kazandırdığını düşünüyorum” (Ö-5), “Bence yaratıcı düşünme ve çözüm üretme becerimizde büyük gelişme sağlıyor” (Ö-1).

En çok kullanılan ifadelerden (%20) biri de *hayal gücünü* geliştirme olmuştur. Bu ifadelerden bazıları şunlardır: “Hayal gücümü genişletiyor” (Ö- 11), “Yapacağım çalışmanın nasıl bir şeye dönüşeceğini hayal edebilme yeteneğim gelişti” (Ö- 35).

Tıp fakültesi öğrencilerinin %20 (f: 10) oranında *Davranışsal* boyut ana başlık altında olaylara farklı bakış açısı kazanma alt sürecini ifade etmişlerdir. Bu ifadelerden bazı örnekler: “Her çalışma için yeni, farklı projeler, tasarımlar düşünmek özel hayatımda da etkisini gösterdi. Herhangi bir konu hakkında konuşurken olayı değişik yönüyle görebilme pratiğini kazandım” (Ö-12), “Değişik bir bakış açısı kazandım, hayata karşı” (Ö- 9).

Katılımcıların %10’u (f:5) bu dersin el becerisine katkısı olduğunu ifade etmiştir. “El becerimin gelişmesinde katkıda bulunduğumu düşünüyorum” (Ö- 23), “El becerisi geliştirme noktasında çok etkili” (Ö- 20).

Bu dersin yaratıcılığın davranışsal boyutunda üçüncü sırada %8 (f: 4) oranıyla en fazla ifade edilen zihinsel ve bedensel koordinasyona etki eden alt boyuttur. Bu kategori için katılımcı ifadeleri şöyledir: “zihninizde tasarladığımız objeleri üç boyuta dönüştürebilmek için el, göz ve zihin üçlüsünü koordineli kullanmak gerekiyor” (Ö-29).

Öğrencilerin %6’sı (f:3) “Tıpta Seramik Eğitimi” dersinin soyut düşünme yeteneklerine katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Bu ifadelerden bazıları; “Soyut düşüncelerin somutlaştırılıp işe yarar hale getirilmesinde etkilidir” (Ö-1).

Diğer %6’sıda (f:3) üç boyutlu düşünme becerilerinde etkili olduğunu söylemektedir. Örneğin; “Üç boyutlu düşünme gücümü güçlendirdiğini düşünüyorum” (Ö-8), “Üç boyutlu düşünmeyi ve hayal gücümü güçlendirdiğini” (Ö-37), “ Üç boyutlu düşünmemizi söylüyor. Önümüze gelen herhangi bir cismin kafamızda üç boyutlu, iki boyutlu düşünmemize olanak sağlamaktadır” (Ö-31).

Çalışmaya katılan öğrencilerden %4’ü (f:2) rahatlama yaşadıklarını şu cümlelerle ifade etmişlerdir. “Bizim ortamımızın bunaltıcı, hırslı, yorucu dünyasından sıyrılıp rahatlatıcı, sakinleştirici, deşarj eden bir çalışma yapmak çok iyi geliyor” (Ö-3).

Davranışsal sürecin sabırlı davranma alt sürecine ilişkin olarak ankete katılan öğrencilerin %2’si (f:1)katıldıkları bu sanat dersinin kendilerine sabırlı olmayı öğrettiğini belirtmiştir. Örneğin; “sabırımı ölçtü ve sabırlı olduğumu keşfettim” (Ö- 33).

Zihinsel boyutta en az ifade edilen ise; karar verme becerisini elde ettiklerine dair düşünceleridir. %2’lik (f:1)bir oranda öğrenciler “tıpta seramik eğitimi” dersinin karar verme becerilerine katkı sağladığı düşünülmektedir. “yaptığımız çalışmalarda tasarımlara kendimiz karar verme özgürlüğümüz olduğu için özellikle faydalı olduğunu düşünüyorum” (Ö-10) gibi ifadelerde bulunmuşlardır.

Davranışsal boyutta en az ifade edilen alt boyut ise; **sorun çözme** becerisidir. “çözüm üretme becerisinde büyük gelişme sağlıyor” (Ö-1).

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Sanat Eğitiminin tıp öğrencilerine katkıları çeşitli yöntemlerle araştırılmış ve olumlu sonuçlar alındığı araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir. Bu verilerden hareketle tıp öğrencilerine yönelik yapılan bu araştırmada, seramik sanat eğitimi alan öğrencilerin *zihinsel ve davranışsal boyutlarına* olumlu katkılar sağladığı öğrenci geri bildirimlerinden anlaşılmaktadır. Tıp öğrencileri yaratıcı düşünme, el becerisi kazanma, karar verme becerisi, hayal gücünü geliştirme, olaylara farklı bakış açısı kazanma, sorun çözme, rahatlama, sabırlı davranma, zihinsel ve bedensel koordinasyon gibi iyi bir tıp doktorunda olması gereken özellikleri kazandıklarını belirtmişlerdir. Bu amaçla Macnaughton’nun 2000 yılında tıpta insan bilimleri için yaptığı sınıflama, sanatın tıp eğitimindeki işlevlerini özetlemektedir (Macnaughton, 2000). Lazarus ve arkadaşları sanat konulu seminerler sonrasında öğrencilerden alınan geri bildirimlerde kişisel gelişime katkısı yönünde olumlu sonuç bildirmişlerdir (Lazarus, Rosslyn, 2003). Böylece sanat aracılığı ile tıp öğrencilerinin kişisel tutum ve davranışlarına yönelik klinik karar verme sürecinin insani boyutunu daha da zenginleştireceği (Wachtler vd., 2006; Henderson vd., 2003), ayrıca tıp öğrencilerini tıp dünyasının yıllardır içine çektiği yayılcı tutum ve davranışlar bütününden çıkartıp, kişisel bir deneyim yaşama olanağı bulabilecekleri ifade edilmiştir (Macnaughton, 2000).

Araştırma konusuyla ilgili literatür taraması yapıldığında; seramik sanat eğitiminin tıp öğrencilerine yönelik yaratıcılıkları üzerine katkıları olan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bakımdan araştırma, tıp alanında yapılacak buna benzer araştırmalara da kaynak olması açısından önemlidir. Sanat Eğitimi

içerisinde ayrı bir öneme sahip olan seramik eğitiminin tıp öğrencilerine katkıları incelendiğinde; *zihinsel ve davranışsal alanlarına katkıları* iki ana başlık altında on bir alt başlık temasından oluşan gelişim becerileri kazandıkları görülmektedir. Bu becerilerin kazandırılmasında; öğrencinin merakını canlandıran, onu araştırmaya yönelten ve sistemli çalışmasına yardımcı olan (Dalin ve Rust, 1996:145) interaktif öğrenme yöntemi kullanılmıştır. Öğrencilerin bir konu hakkında geniş boyutlu düşünebilme ve bir alandaki problemi çözerken başka alandaki bilgilerini kullanabilme becerisi ile konuya odaklanma, tartışmaları analiz etme, verileri yargılama ve sonuç çıkarma, tahminleri değerlendirme ve başkalarıyla iletişim kurma gibi eleştirel düşünmesi (Ennis,1987: 10) önemsenmiştir.

Bu araştırmanın sonunda, seramik eğitiminin bir tıp öğrencisinin *zihinsel ve davranışsal* boyutlarına sağladığı katkılar ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmada tıp öğrencisinin Zihinsel boyutlarına katkıları beş alt başlık altında, Davranışsal boyutlarına katkı durumları ise altı alt başlık altında toplanmıştır. Buna göre;

1. Zihinsel Boyutlarına Katkıları: Yaratıcı Düşünme, insanların sahip oldukları bireysel özellikler, zekâ, kişilik ve fiziksel gelişme gibi alanlarda kendini gösterir. Diğer bireysel özellikler de yaratıcılıkla ilgilidir (Özer,1991: 50).Yaratıcılığın çok farklı tanımları yapılsa da genellikle, yeni fikirler bulmak ya da var olan fikirlere yeni katkılar sağlamak için bir düşünme süreci olarak kabul edilmiştir (Ayaydın ve arkadaşları, 2009; Buyurgan ve Buyurgan, 2012; Fisk, 2011; Kırıçoğlu 2005).Yaratıcılık her bireyde var olan(Rawlinson, 1995: 21) ve insan yaşamının farklı alanlarında bulunabilen bir yeti, günlük yaşamdan bilimsel çalışmalara dek uzanan geniş bir alanı içine alan süreçler bütünü(San, 1995: 71), bir tutum ve davranış biçimidir (San,1979:177).

Yaratıcı düşünme ile ilgili başka bir tanımlamada ise, zekâdan çok bireyin içinde bulunduğu çevre olgusunun da önemi vurgulanmıştır(Rıza, 1999: 20). Öğrenci seramik sanat eğitimi aldığı ortamda öğretici tarafından sürekli desteklenip cesaretlendirildiğinde daha çok yaratıcılıklarının ortaya çıktığı, korku ve cezanın yaratıcılığı engellediği (Sönmez,1995:148-153)çalışma kapsamında uygulanan ankete verilen ifadelerden anlaşılmaktadır.

Tıp öğrencilerine verilen teorik ve uygulama seramik sanat eğitimi derslerinin çıktuları incelendiğinde; öğrencilerin yaratıcı düşüncelerini geliştirdiği, yeni sorunları çözmek için çaba harcadıkları(Becer, 1997), sosyalleştikleri, insanlarla paylaşım ve iletişim kurma becerilerine de önemli katkılar sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Üç Boyutlu Düşünme, tıp öğrencilerinin yetişme sürecinde sözel olmayan, soyut, sezgisel düşünme biçimlerine de yer verilmelidir (Buyurgan, Buyurgan, 2012). Böylelikle, *sağ ve sol beyni aynı anda kullanabilen* her alanda yaratıcı bireylerin yetişmesi uygun hale gelebilir. Çağdaş tıp eğitiminde önemini koruyan anatomi biliminde görsel kaynakların kullanımı, seramik eğitimi dersleriyle psiko-motor ve diğer duyu organlarını aktive edilerek kalıcı bir öğrenme sağlanmasında (Büyükmumcu vd. 2013) etkin olduğu gözlenmiştir. Seramik eğitimi alan tıp öğrencileri, algılama, *üç boyutlu düşünme ve uygulama* arasında, yani zihin ve pratik arasında bütünleşmeyi kuran en etkili eğitim (Erzen,1990; Kagan 1982; Ünver, 2002) becerisi kazandıklarını ifade etmişlerdir. Günümüzde kullanılan dijital teknolojisi sayesinde elde edilen üç boyutlu görüntüler tıp fakültesinde derslerde kullanılmaktadır. Tıp öğrencilerinin aldıkları seramik eğitimi dersi ile bu görüntüleri daha algılama ve yorumlamada kolay ve duyarlılık kazanacakları düşünülmektedir.

Karar Verme Becerisi, seramik sanatçı ve eğitimcisinin vermiş olduğu seramik sanat eğitimi dersi, tıp öğrencilerine karşı ilgili ve sevecen davranması, eğitimde bireysel farkları gözeterek atölye ortamındaki çalışmalarda *kendine güveni* (Pitrinch ve Schrauben, 1992; Bandura, 1997) *karar verebilme* hakkı tanınması (Deci ve Ryan, 1987), öğrencide kalıcı öğrenme ve yaptığı işlerden zevk almasını sağlamıştır. Her bir seramik çalışması çözülmek üzere bir problemi icat etmekte, öğrencide yaratıcı düşüncüyü ve anında karar verme becerisini, değerlendirme ve hemen sonuç alma yeteneğini (Özsoy, 2003) geliştirmesine katkı sağladığı öğrenci ifadelerinden anlaşılmaktadır.Ayrıca bu tür sanatsal çalışmaların akademik güdülenme gibi pek çok olumlu davranışla ilişkili bulunduğu ifade edilmiştir (Deci vd.,1981(a); Deci, vd,1987(b); 1992; Koestnervd, 1984; Özgüngör, 2006).

Hayal Gücünü Geliştirme, seramik sanatı eğitimi süresince tıp öğrencisi eğitici gözetiminde, kâğıt yüzeyine çizgi ile başlayan tasarım aşamalarını, kil çalışmasından önce her açıdan değerlendirmekte ve yapım planı oluşturmaktadır. Böylelikle öğrenci, tasarımda olasılıkları hesaplamakta ve eğitici denetimleri ile seramik çalışmasını biçimlendirmede kolaylık sağlanmaktadır. Bu şekilde tıp öğrencisi, üç boyutlu düşünme becerisi kazanma sürecine girmekte ve hayal gücünü geliştirmeye(Türe,2007: 87)yönelik *yaratıcılık yeteneklerini*, hoşgörülü ve dinamik bir kişiliğe sahip olabilmeleri için çaba göstermektedir (Isenberg ve Jalongo,1993; Üstündağ, 1996; İlhan, 1994).

2. Davranışsal Boyutlarına Katkıları: El Becerisi Kazanma, el becerilerinin gelişmesi "ince psiko-motor beceriler" olarak ifade edilen (Bayhan ve Artan 2007: 96-112), bireyin kol, el ve parmaklarını

koordineli çalışmasını gerektiren el becerisi (Surrey vd.2003; Özcan vd, 2000), beyin ve el arasındaki hızlı iletişimi sağlayan sinirler ve kaslar arasındaki uyumlu çalışması sayesinde (Kumar vd,2000; Özcan vd,2000; Demirci 2007; Megep, 2013a) hareket kabiliyetini gerçekleştirdiği bilinmektedir.

Tıp öğrencilerine seramik eğitimi kapsamında, çömlekçi tornasında kili biçimlendirme tekniğinde el, ayak, beden uzuvları ve zihinlerini koordineli olarak denetimli kullanmaları istenmiştir. Eğitici gözetimindeki bu uygulama, öğrencilerin bilişsel ve psiko-motor becerilerinin gelişmesine katkıda bulunması için yaptırılmıştır. Böylelikle, son yüzyılda tıpta açık tip ameliyatlar yerine kapalı ameliyatların(Laparoskopi) tercih edilmesinde kullanılan makine ve cihazların kullanımına yönelik kaba ve ince psiko-motor becerilerin(Bayhan ve Artan 2007: 96-112) geliştirilmesine yönelik deneyimler kazandıkları da öğrenci ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Tıp öğrencilerinin el becerisi kazanımları yanında görsel ve estetik kaygularını geliştirdikleri de görülmektedir. Böylelikle, tıp alanında son yıllarda büyük gelişme gösteren *estetik ve plastik cerrahi* sektörüne (Özmen, Demir, vd., 2006) ilgi ve meraklarının arttığını kendi ifadelerinde belirtmişlerdir.

Rahatlama, tıp öğrencileri seramik eğitimi aldıktan sonra *streslerinin azaldığını* ruhsal bir arınma (Aristoteles 1993: 22) gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Seramik eğitimcisinin öğrencilere atölye ortamında her türlü destek olması, onu öğrenme sürecine dâhil etmesi öğrenciyi aktif hale getirmesi ve akademik başarı (Schunk, 1989) anlamında motive etmesi (Azer, 2005; Stenfors-Hayes ve Dahlgren, 2010) sosyalleşmesi ve streslerini azaltmasında (Alarcon vd, 2011) etkili olduğu araştırmacılar tarafından belirtilmektedir. Tıp öğrencileri mesleki eğitimlerini ergenlik ve gençlik dönemleri olan 17-25 yaşlar arasında almaktadırlar (Koç, 2004). Bu dönemlerde bireyin kendine güven ve bağımsız olma çabası gösterdiği (Şahin,2015; Derman, 2008), önemli fizyolojik, psikolojik ve sosyal değişikliklerin yaşandığı dönem olarak bilinmektedir. Tıp öğrencileri yoğun dürtüleri olan, saldırgan, ihtiraslı, rekabetçi, yapılması gereken birçok işin baskısını hisseden ve zamana karşı yarışan insanlar oldukları için, sanatla uğraştıkları zaman hem kendilerini kurtaracak, hem de etraflarına zarar verme ihtimalleri olmayacaktır (Erkul, 1996: 47). Ankete katılan tıp öğrencileri aldıkları seramik sanat eğitimi ile stresten uzaklaşıp rahatladıklarını, çalışma ortamlarında ve özel hayatlarında problemlerle baş edebildiklerini ifade etmişlerdir. Bu ifadeleri destekleyen diğer bir araştırmada tıp öğrencilerinin aldıkları sanat eğitimi dersinin hem kendilerini hem de hastalarını daha iyi anlayabilmelerinde, mesleki uygulamalarında karşılaştıkları belirsizlik ve kararsızlık ile daha kolay baş edebildiklerini sağlayan iyi bir araç olduğu ortaya çıkmıştır(Akman, Ünalın ve Kalaça, 2009:1;Çelik vd. 2016: 78-85).

Sabırlı Davranma, seramik sanat eğitimi alan tıp öğrencileri davranışsal boyutlarında *sabırlı olmayı* öğrenmelerine katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Tıp öğrencilerinin, hayatı anlamlandırmasında ve yaşamsal mücadelesinde ona güç veren çaba ve sebat (Schunk, 1994), denge ve uyum arayışında destek sağlayan sabır (Doğan, Gülmez, 2014), hem duygusal hem de davranışsal öğelerin her ikisini içermektedir (Schnitker, 2010). Bu açıdan değerlendirildiğinde, duygu unsuru kuvvetli ancak bilişsel unsuru ağır basan bir tutum olduğu (Doğan, 2014) ve öğrenilmiş bazı eğilimler (Kağıtçıbaşı, 1996) olduğu söylenebilir.

Olaylara Farklı Bakış Açısı Kazanma, seramik sanat eğitimi alan tıp öğrencileri olaylara farklı bakış açısı ve olaylar üzerine daha detaylı düşünebilme becerileri kazandıklarını ifade etmişlerdir. Chan'ın (2014) yaptığı çalışma sonuçları bu ifadeleri desteklemektedir. Tıp eğitiminin başka bir dalı olan hemşirelik öğrencileri aldıkları sanat eğitimi ile günlük yaşamları ve klinik uygulamaları arasında bir bağ olduğu ve olaylara daha geniş açılardan bakabildiklerini belirtmişlerdir (Akt: İlçe ve Yüzden, 2015: 997).Seramik eğitimi dersinin tıp öğrencilerine kazanımlarından biri de öğrenme ve ayrıntıları algılama duyularını geliştirdiğini ve zihinsel yetilerini olumlu yönde etkilediği (Türe, 2007: 70) yönünde ifadelerde bulunmuşlardır.

Ayrıca,Bardes ve arkadaşları tıp öğrencilerinin gözlem, tarif etme ve yorumlama becerilerini geliştirmeleri üzerine bir uygulama yapmışlardır. Bu çalışmada sanat ve tıp alanından eğitimcilerle birlikte öğrenciler önce portre tablolarını incelemişler, daha sonra burada edindikleri becerileri hasta yüzlerinin yer aldığı fotoğrafları yorumlamakta kullanmışlardır. Bunun sonucunda, öğrencilerin insan yüzündeki duygusal ve karakter ifadelerine yönelik farkındalıklarında artış sağlandığını görmüşlerdir (Akman, Ünalın, Kalaça, 2009; Akar, 2015).

Sorun Çözme, seramik eğitimi dersine katılan tıp öğrencileri arasında %2 'si sorun çözme becerilerine olumlu yönde etkisi olduğunu ifade etmiştir. Literatür taraması yapıldığında, tıp öğrencilerinin sanat eğitimi ile problem çözme becerilerine etkisi üzerine yapılmış her hangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak, Kanbay ve arkadaşları(2013) 'Hemşire Adaylarının Problem Çözme ve Eleştirel Düşünme Becerileri'ni inceleyen çalışmasında; sınıflara göre problem çözme beceri puan ortalamaları arasında farklılıklar olmasına karşın bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Olgun ve ark.

(2010)Hemşirelik Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerini Bir Yıllık İzlem Sonuçlarıyla belirledikleri çalışmalarında hobileri ile problem çözme becerileri arasında fark belirlenmediğini ifade etmişlerdir.

Başka bir çalışmada ise; üniversite öğrencilerinin problem çözme becerileri ve akademik başarılarının incelendiği, bireylerin problem çözme beceri puan ortalamalarının fen bilimleri alanından ziyade sosyal bilimler alanındaki öğrencilerde daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır(Alver 2005; 75). Her iki araştırma, öğrencilerin çalıştıkları alanla karşılaştıkları sorunları çözebilme becerisi arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tıp öğrencilerine verilen seramik eğitimi ile mesleki ve sosyal yaşamlarında karşılaştıkları sorunları çözebilme becerisinde cesaretlerinin arttığını ifade etmişlerdir.

Güzel sanatlar ve plastik sanatların her bölümünde geçerli olan temel tasarım elemanları ve ilkelerini içinde barındıran seramik eğitimi, hem yüzeysel hem de üç boyutlu çalışmalara olanak vermesi nedeniyle ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. Bu açıdan bakıldığında resim, grafik, heykel, baskı resim ve seramik bölümlerinin yanında seramik teknolojisi, hammadde hazırlama prosesleri, makine, maden ve kimya mühendislik alanlarını da içine almaktadır. Seramik eğitimi derslerini alan bir öğrenci bu disiplinlere ait bilgileri de öğrenmesi gereklidir. Bu durum, seramik eğitimini diğer alanlardan farklı olarak hem güzel sanatlara ait tasarım ve estetik alanlarıyla hem de farklı disiplinlerle ilişki kurulması anlamında daha da ön plana çıkarmaktadır. Bu nedendir ki, seramik eğitimi hem plastik sanatlarla hem de mühendislik ve teknoloji ile birlikte anılmaktadır.

Çağdaş eğitim sisteminde artık bireyin çok yönlü bilgi ve donanımlara sahip olmasına yönelik programlar geliştirilmektedir. Bu sayede bireylerin davranışlarını, dikkatlerini yoğunlaştırma ve gözlem yeteneklerini artırmada fen bilimleri kadar sosyal bilimler ve sanat eğitimi dersleri olarak yetişmiş olması tercih edilmektedir. Farklı disiplinler içeren eğitim sistemine de uygun olan seramik eğitimi, öğrencide istenilen niteliklere uygun olumlu katkılar sağladığı yapılan bu araştırma ile ortaya çıkarılmıştır. Seramik eğitimi alan tıp öğrencilerinde; *zihinsel ve davranışsal* gelişimleri atölye ortamında teorik ve uygulamalı derslerle, tasarımların yapımı ve yorumlanması gibi pek çok uyarıcıların eş zamanlı olarak eğiticiler tarafından verilmesi ile yürütülmüştür. Bu kazanımlar; seramik eğitimi atölye koşullarında bireyin yaşamı algılama, yorumlama, yaratıcılık ve düşünme sistemlerini geliştirme, sosyalleşme, iletişim kurma, estetik tavır kazanma, üçboyutlu düşünebilme, paylaşma ve beyin-el-beden koordinasyonunu birlikte kullanma becerisi kazanma ve karşılaştıkları problemleri çözebilme yeteneklerinin gelişmesine katkı sağladığı görülmüştür.

Bu araştırmanın sonuçlarına göre; tıp fakültesi öğrencilerinin yoğun ve stresli ezber ders programlarından kurtarılması, rahatlaması, sosyalleşmesi, iletişim kurma becerilerinin geliştirilmesi, ilgi ve yeteneklerinin açığa çıkarılmasına sanat eğitimi dersleri yardımcı olabilir. Ayrıca tıp öğrencilerinin hastane dışında da farklı bir dünyanın varlığını keşfetmesi, seramik eğitimi yanında resim, müzik, heykel, grafik, sanat tarihi, estetik ve edebiyat gibi derslerin seçmeli olarak almaları da düşünülebilir. Bunu, tıp ve sanat eğitimcilerinin iş birliği ile doktor adayı öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor öğrenme süreç ve ortamlarını kapsayan bilgi ve deneyimine yönelik bir derinleşme ve donanımla mezun olmaları teşvik edebilir.

KAYNAKÇA

- AKAR, M. (2015). "Tıp eğitiminde görsel sanatın etkisi", *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi,30. Sayı, 2015/1, 355-380.
- AKMAN M.,ÜNALAN, P. ve KALAÇA, S.(2009). "Tıp eğitiminde sanatın yeri", *Hacettepe Tıp Dergisi*, 40:1-5.
- ALVER, B. (2005)."Üniversite öğrencilerinin problem çözme becerileri ve akademik başarılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi", *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı 21, 75-88.
- Alarcon GM, Edwards JM, Menke LE.(2011). "Student burnout and engagement: a test of the conservation of resources theory", *The Journal of Psychology*, 2011;145(3):211-27. Epub 2011/05/13.
- ARİSTOTELES (1993). *Poetika*, (Çev. İ.Tunalı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ARTUT, K. (2009). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- AYAYDIN, A. , VURAL, D. Ü. , TUNA, S. , YILMAZ, M. G. (2009). *Sanat eğitimi ve görsel sanatlar öğretimi*, Ed: Ali Osman ALAKUŞ ve MERCİN, L.Ankara: Pegem Akademi.
- AZER, SA. (2005). "The qualities of a good teacher: how can they be acquired and sustained?", *Journal of the Royal Society of Medicine*, 2005; 98(2): 67-9, Epub2005/02/03.
- BANDURA, A. (1997). *Self-efficacy: the exercise of control*, New York: Freeman.
- BAYHAN, P., ARTAN, İ. (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*, İstanbul: Morpa Yayın Evi, 96-112.
- BECER, E. (1997). *İletişim ve grafik tasarım*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- BUYURGAN, S. ve BUYURGAN, U. (2012). *Sanat eğitimi ve öğretimi*, 3. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- BÜYÜKMUMCU, M, AYDIN, D.A., AKIN, D., YILMAZ, T., BODUR, S. (2013). "Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Anatomi Pratik Derslerinde Kullanılan Pratik Ders Slaytları Hakkındaki Görüşleri", *Selçuk Tıp Dergisi*, 29(2), s.71-74 (27 Eylül 2014, <http://www.selcuktipdergisi.org/files/SUTD-398.pdf>).
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. , ÇAKMAK, E. K., AKGÜN, Ö. E. , KARADENİZ, Ş. ve DEMİREL, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi, 8. Baskı.
- ÇELİK,M., ÖZCAN,H., ÇELİK, S., CUMURCU, B. E., KALENDEROĞLU, A. VE ALMIŞ, B. H. (2016). "Tıp Fakültesine Başlayan Öğrencilerde Kaygı ve Depresyon Düzeyinin Eğitim Fakültesine Başlayan Öğrencilerle Karşılaştırılması", *Ajans*, 4(2): 78-85.
- DALIN, P. and RUST, V.D. (1996). *Towards Schooling for the Twenty-first Century*, Britain Books: Redwood Great.

- DECI, E. L., NEZLEK, J., & SHEINMAN, L. (1981). "Characteristics of there warder and intrinsic motivation of rewardee", *Journal of Personality and Social Psychology*, 40, 1-10.
- DECI, E. L., SCHWARTZ, A., SHEINMAN, L., & RYAN, R. M. (1987). "An instrument to assess adults' with children: Reflection on intrinsic motivation and perceived competence", *Journal of Educational Psychology*, 73, 642-650.
- DEMİRÇİ, E. (2007). *Okul öncesi psikomotor gelişim*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- DERMAN, O. (2008). "Ergenlerde Psikososyal Gelişim", *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Adolesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi* No:63 s.19-21.
- DOĞAN, M., & GÜLMEZ, Ç. (2014). "Sabır Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(42), 263-279.
- ENNİS, R. (1987), "A Taxonomy of Critical Thinking Dispositions and Abilities", in J.Boykoff- Baron and R. J.Sternberg (eds), *Teaching Thinking Skills: Theory and Practise*, New York: W.H.Freeman.
- ERBAY, M. (1997). "Sanat eğitiminin önemi", *Anadolu Sanat Dergisi*, 7, 50-56.
- ERKUL, V. (1996). *Sanat ve insan*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- ERSOY A. (1993). "Sanat Eğitiminin Genel Eğitime Katkısı", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Bilimleri 1. Ulusal Kongresi, (24-28 Eylül 1990)*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- ERZEN, J. N. (1990). "Çağdaş Avrupa'da sanat eğitimi", *Ortaöğretim kurumlarında resim-iş öğretimi ve sorunları*, Türk Eğitim Derneği VIII. Öğretim Toplantısı. Ankara: TED Yayınları.
- FISK, P. (2011). *Yaratıcı deha*, Mediacat Kitapları, (Çev: Nadir Özata), İstanbul: Golden Matbaacılık.
- GENÇAYDIN, Z. (1990). *Sanat eğitiminin düşünsel temelleri. ortaöğretim kurumlarında resim-iş öğretimi ve sorunları*, Ankara: Şafak Matbaacılık.
- HENDERSON E, HOGAN H, GRANT A, BERLİN A.(2003). "Conflict and coping strategies: a qualitative analysis of student reactions to significant event analysis", *Med Edu*, 2003; 37: 438-46.
- ISENBERG, PJ. AND JALONGO, R.M.(1993). *Creative expression and play in the early childhood curriculum*, New York. Mc Millan Inc. Press
- İLÇE, A. ve YÜZDEN, G. E. (2015). "Hemşirelik eğitiminde sanat ve spor", *International Journal of Human Sciences*, Volume: 12 Issue: 2, 990-1001.
- İLHAN, A.Ç. (1994). "Çocuk kitaplarındaki resimlerin çocuğun yaratıcılığına etkisi", *Yaşadıkça Eğitim*, 36:27-29.
- KAGAN, M. (1982). *Güzellik bilimi olarak estetik ve sanat*. (Çev. Aziz Çalışlar), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1996). Özerk-ilişkisel benlik: Yeni bir sentez. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11, 36-44.
- KANBAY, Y., ASLAN, Ö., İŞİK, E. ve KILIC, N. (2013). "Hemşirelik lisans öğrencilerinin problem çözme ve eleştirel düşünme becerileri", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, Cilt 3, Sayı 3, 244-251.
- KARAYAGMURLAR, B. (1991). "Yaratıcı Bireylerin Yetiştirilmesi Açısından Genel Eğitim İçinde Sanat Eğitiminin Yeri", *Dokuz Eylül Üniversitesi 1. Eğitim Kongresi Bildiriler Kitabı*, İzmir, s.368.
- KIRIŞOĞLU, O. T. (2005). *Sanatta Eğitim görmek öğrenmek yaratmak*, 3. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- KOESTNER, R., RYAN, R. M., BERNIERI, F., & HOLT, K. (1984). "Setting limits on children's behavior: The differential effects of controlling vs. informational styles on intrinsic motivation and creativity", *Journal of Personality*, 52, 233-248.
- KOÇ, M. (2004). "Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı : 17 Yıl : 2004/2 (231-256 s.)
- KUMAR M, HICKEY S, Shaw S. (2000). " Manual dexterity and successful hearing aid use", *The Journal of Laryngology and Otolaryngology*, 593-597.
- LAZARUS P, ROSSLYN FM. (2003). "The arts in medicine: setting up and evaluating a new special study module at eicester Warwick Medical School", *Med Educ*, 2003 Jun;37(6):553-9.
- MACNAUGHTON J. (2000). "The humanities in medical education: context, outcomes and structures", *Medical Humanities*, 26: 23-30.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2013a). *Çocuk gelişimi ve eğitimi, psiko-motor gelişim*, Ankara: MEB Yayınevi.
- OLGUN, N., ÖNTÜRK, Z. K., KARABACAK, Ü., ASLAN, F. E. ve SERBEST, Ş. (2010). "Hemşirelik Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri: Bir Yıllık İzlem Sonuçları", *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1, S:4.
- ÖZER, Z. (1991). "Yaratıcılığa Giden Yolda Beyin Fırtınası", *Bilim ve Teknik*, Sayı:348, s.50.
- ÖZGÜNGÖR, S. (2006). "Üniversite öğrencilerinin amaç tarzlarının ve öğretmenlerinin özerklik destekleyici davranışlarına ilişkin algılarının öğrencinin motivasyonu ve akademik davranışlarıyla ilişkisi", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 25, 27-36.
- ÖZMEN, S., DEMİR, H. Y., YAVUZER, R. ve LATİFOĞLU, O. (2006). "Alternatif estetik uygulamaları II: karboksiterapi ve oksiterapi", *Türk Plastik Rekonstrüksiyon Estetik Cerrahi ve Dergisi*, 14(1), 29-34.
- ÖZSOY, V. (2003). *Görsel Sanatlar Eğitimi Resim İş Eğitiminin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- PINTRICH, PR., & SCHRAUBEN, B. (1992). "Students' motivational beliefs and their cognitive engagement in classroom academic tasks", In D.H. SCHUNK ve J.L. MEECE (Eds.), *Student perceptions in the classroom* (pp. 149-183).
- RAWLINSON, J.G. (1995). *Yaratıcı Düşünme ve Beyin Fırtınası*, Çeviren: Osman Değirmen, İstanbul: Rota Yayınları.
- RIZA, E. T. (1999). *Yaratıcılığı Geliştirme Teknikleri*, İzmir: Anadolu Matbaası.
- SAN, İ. (1979). "Yaratıcılık, İki Düşünme Biçimi ve Çocuğun Yaratıcılık Eğitimi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Ankara, Cilt:12, Sayı:1-4, s.177.
- SAN, İ. (1995). *Sanatta Yaratıcılık, Oyun, Drama. Yaratıcılık ve Eğitim*, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- SCHNİTKER, S. (2010). *An Examination of Patience and Well-being*, California: Dissertation Doctor of Philosophy in Psychology.
- SCHUNK, D. (1989). "Self-efficacy and cognitive achievement: implications for students with learning problems", *Journal of Learning Disabilities*, 22, 14-22.
- SCHUNK, D. H. (1994). "Self-regulation of self-efficacy and attributions in academic settings", in D. H. Schunk & B. J. Zimmerman (Eds.), *Self-regulation of learning and performance: Issues and educational applications* (pp. 75-99), Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- SÖNMEZ, V. (1995). *Yaratıcı Okul, Öğretmen, Öğrenci. Yaratıcılık ve Eğitim*, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- STENFORS-HAYES T, HULT H, DAHLGREN LO. (2010). "What does it mean to be a good teacher and clinical supervisor in medical education?", *Advances in health sciences education: theory and practice*, 2011; 16(2): 197-210, Epub 2010/10/28.
- SURREY LR, NELSON K, DELELİO C, MATHIE-MAJORS D, et al. (2003). " A comparison of performance outcomes between the Minnesota Rate of Manipulation Test and the Minnesota Manual Dexterity Test", *Work: A Journal of Prevention, Assessment and Rehabilitation*, 20: 97- 102.
- ŞAHİN, H. (2015). *Gençlik Psikolojisi ve Gençler*, <http://www.aktuelpsikoloji.com/genclik-psikolojisi-ve-gencler>
- TÜRE, N. (2007). *Eğitimde ve öğretimde bir araç olarak görsel sanatlar eğitiminin öğrencilere sağladığı katkılar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- TÜRKDOĞAN, G. (1981). *Sanat Eğitimi Yöntemleri*, Ankara: Ayyıldız Matbaası
- UÇAN, A. (1996). *İnsan ve müzik- insan ve sanat eğitimi*, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- ÜNVER, E. (2002). *Sanat eğitimi*, Ankara: Nobel yayın.
- ÜSTÜNDAĞ, T. (1996). "Yaratıcı dramının üç boyutu", *Yaşadıkça Eğitim*, 49: 19-23.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YOLCU, E. (2015). *Sanat iklimi*, Ankara: Pegem Akademi.
- YOLCU, E. (2004). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri*, Ankara: Nobel Yayın Basım.
- WACHTLER C, LUNDİN S, TROEİN M. (2006). "Humanities for medical students? A qualitative study of a medical humanities curriculum in a medical school program", *BMC Medical Education*, 6: 16.